

Inzet van honden in de zorg

Ethische dilemma's uit het werkveld

AERES
HOGESCHOOL
DRONTEN

Colofon

Uitgave

Aeres Hogeschool Dronten
Tel 088 – 020 60 00
www.aereshogeschool.nl

Auteurs

Lydia Nieuwe Weme & Mariska van Asselt

Tekeningen

Myrthe van der Meer

ISBN

9789052851150
9789052851167 (e-book)

DOI

10.46884/2024.2

Copyright

Inzet van honden in de zorg: Ethische dilemma's uit het werkveld © 2024 door lectoraat Human- Animal Interactions van Aeres Hogeschool Dronten is gelicentieerd onder Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International.

Ga naar <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/> om een kopie van deze licentie te bekijken.

© Stichting Aeres Groep. Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, en/of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van Aeres.

Inzet van honden in de zorg

Ethische dilemma's uit het werkveld

“It’s never just a dog”

Onbekend

Inhoudsopgave

Voorwoord

***Inleiding* 8**

***Verhalen uit de praktijk:* 12**

<i>1. Werkplezier en belasting</i>	<i>13</i>
<i>2. Hoe leuk vindt de hond het werk?</i>	<i>16</i>
<i>3. Een lieve sociale hond maakt nog geen AAI-hond</i>	<i>20</i>
<i>4. Contact tussen hond en cliënt</i>	<i>24</i>
<i>5. Fysiek contact</i>	<i>28</i>
<i>6. Match tussen hond en cliënt</i>	<i>33</i>
<i>7. Veiligheid van de hond</i>	<i>36</i>
<i>8. Gehoorzaamheid</i>	<i>38</i>
<i>9. Hechttingsproblematiek</i>	<i>41</i>
<i>10. Een cliënt onder invloed</i>	<i>46</i>
<i>11. Een zieke hond</i>	<i>49</i>
<i>12. Motiveren met voedsel</i>	<i>51</i>
<i>13. Geschikt voor een hulphond?</i>	<i>54</i>

***Nawoord* 58**

Voorwoord

Mocht u op zoek zijn naar voorbeelden hoe bijzonder honden zijn dan vindt u in deze bundel dertien prachtige voorbeelden. Honden, die mensen tot rust brengen, die – beter dan wij – aanvoelen als er spanning is en die mensen kunnen helpen. Alle verhalen laten de bijzondere capaciteiten van de honden zien en hun unieke relatie met mensen.

Toch is dat niet de reden voor deze bundel. Wanneer honden een rol krijgen in de zorg voor mensen ontstaan er vragen en uitdagingen. Sommige vragen zijn meer feitelijk van aard. Bijvoorbeeld wat het gezondheidseffect is van de inzet van een hond of de vraag of alternatieve methoden zonder de inzet van een hond ook effectief zijn. Tegelijk roept de combinatie van zorgaanbieder, hond en cliënt ook vragen op over hoe je het goede doet, hoe je met mens en dier hoort om te gaan of hoe je afwegingen moet maken. Die vragen over wat goed, juist en wenselijk is, is het terrein van de ethiek en dat staat centraal in deze bundel.

Als het over ethiek gaat, is één ding duidelijk: alle geïnterviewden willen het goede doen. En er is ook wel overeenstemming over wat ‘het goede doen’ inhoudt. De voorbeelden laten zien, dat mensen zich inzetten voor de gezondheid en het welzijn van hun cliënten. Dat ze oog hebben voor het welzijn van de honden. En dat alles met aandacht voor de veiligheid en het welzijn van de zorgaanbieder zelf.

Ondanks dat gedeelde beeld over wat goed en wenselijk is, schuurt het wel. In een ideale wereld gaan het welzijn van cliënt, hond en aanbieder hand in hand. Maar de situaties, waarin de honden in deze bundel worden ingezet, zijn vaak verre van ideaal. Cliënten bevinden zich meestal in een kwetsbare positie en hebben lang niet altijd controle over hun eigen gedrag en emoties.

Dat betekent dat ook honden in een kwetsbare situatie komen, waarbij het welzijn van mens en dier kunnen botsen. Dat vraagt om afwegingen en keuzes van de zorgaanbieder. Afwegingen waar je soms heel weinig tijd voor hebt: je ziet dat er iets misgaat en je moet direct besluiten of je ingrijpt, en zo ja, welke keuze je maakt. Kies je voor de hond, voor jezelf of voor de cliënt?

Het overzicht van voorbeelden en verhalen in deze bundel is niet bedoeld om te laten zien wat de goede of verkeerde keuzes zijn. Het doel is om het gesprek hierover met elkaar te voeren. Ethiek is soms heel persoonlijk, maar dat wil niet zeggen dat je afwegingen altijd alleen zelf moet maken. Juist door met elkaar ervaringen te delen en in gesprek te gaan over problemen en dilemma's kun je elkaar helpen. Dat helpt om in de praktijk beter onderbouwde afwegingen te maken en met elkaar daarover het gesprek te starten. Daarom hoop ik dat deze bundel inzicht geeft in de diverse vragen en dilemma's die spelen, maar ook inspireert om zelf met de ethiek aan de slag te gaan.

Franck Meijboom

Hoogleraar Sustainable Animal Stewardship
Universiteit Utrecht

Inleiding

De verschillende takken binnen de dierondersteunde interventies in de zorg vormen samen een relatief jonge sector die niet alleen groeiende is, maar zich ook nog volop ontwikkelt. Vanuit de branche is er dan ook een sterke behoefte om zich verder te professionaliseren en samen te werken. Op het vlak van welzijn en ethiek hield tot op heden iedere organisatie er zijn eigen, deels op ervaring berustende, richtlijnen op na. Er is echter behoefte aan een transparante en goed onderbouwde werkwijze waarmee het welzijn van honden in de praktijk gewaarborgd kan worden.

Deze verhalenbundel is een onderdeel van een groter tweejarig project, dat als doel heeft om inzicht te geven in de impact die dierondersteunde interventies hebben op het welzijn van honden. Dit onderzoek is uitgevoerd door het lectoraat Human-Animal Interactions van Aeres Hogeschool Dronten, in samenwerking met partners uit het werkveld en is medegefinancierd door Regieorgaan SIA, onderdeel van de Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek (NWO). In dit onderzoek is een methode ontwikkeld om het gedrag van honden tijdens een sessie te monitoren. Vervolgens is met deze methodiek de inzet van de honden in de praktijk in kaart gebracht waarna, met behulp van professionals, grenswaarden voor de mate van belasting zijn bepaald. Een andere doelstelling waar deze verhalenbundel aan bijdraagt binnen dit project is het bespreekbaar maken van ethische vraagstukken uit het werkveld.

Wanneer een hond wordt ingezet in dierondersteunde interventies staan niet alleen de belangen van de cliënt centraal, maar moet er ook continu rekening gehouden worden met de belangen van de hond. In de praktijk loopt men soms tegen situaties aan waar het belang van de hond tegengesteld is aan dat van de cliënt. Hoe behoort je dan te handelen als professional? In de praktijk zie je dat mensen goed in staat zijn oplossingsgericht te denken, maar het is ook belangrijk om als sector stil te staan bij dit soort ethische vraagstukken om uiteindelijk gezamenlijk tot een afwegingskader te kunnen komen.

Ethische dilemma's roepen vaak heftige emoties op bij mensen omdat ze voelen dat morele waarden die voor hen van belang zijn in het gedrang komen. Denk hierbij bijvoorbeeld aan respect voor de autonomie van een dier of het niet onnodig laten lijden van dieren. Het is als sector dan ook van belang om deze morele waarden boven tafel te krijgen, omdat professionals zich anders onbegrepen of ongehoord kunnen voelen bij het volgen van richtlijnen die geen rekening houden met de betreffende waarden. Door deze collectieve waarden op te halen krijg je inzicht in waar je als sector voor wilt staan en wat we gezamenlijk acceptabel vinden. Deze informatie kan vervolgens gebruikt worden om tot breed gedragen richtlijnen of afwegingskaders te komen. Een eerste stap richting een ethisch afwegingskader is dan ook het in kaart brengen van welke ethische dilemma's zich op dit moment voordoen in de praktijk.

Om dit te realiseren zijn er acht professionals geïnterviewd die werkzaam zijn in verschillende disciplines van dierondersteunde interventies. Uit de gesprekken zijn verschillende casussen, die door de professionals waren benoemd als ethisch dilemma, geselecteerd en gecombineerd. Dit leverde 13 verhalen op die zijn uitgeschreven in deze verhalenbundel. Dit geeft een eerste inzicht waar professionals in het werkveld tegenaan lopen. Deze bundel is uiteraard niet alomvattend of voorbeeldstellend. De beschrijvingen van cliënten, AAI-professionals en hun honden zijn fictief, en eventuele overeenkomsten met de werkelijkheid berusten op toeval.

Door het delen van deze verhalen willen we professionals laten nadenken over de dilemma's die spelen in het werkveld. De verhalen bevatten diverse vragen om de lezer uit te nodigen om nog dieper over deze dilemma's na te denken.

Welke ethische vragen roepen deze verhalen bij je op? Wat vind je nog acceptabel en welke afweging zou jij maken? Naast het vormen van je eigen persoonlijke kaders, hopen we dat deze verhalen je er ook toe aanzetten om het gesprek aan te gaan met collega's, over ethische dilemma's en bijbehorende waarden die je tegenkomt in het werkveld.

Verhalen uit de praktijk

1. Werkplezier en werkbelasting

Als mens maak je een bewuste keuze om dit werk in dierondersteunde interventies te doen. Je haalt er voldoening uit en het levert financieel iets op. Maar voor een hond ligt dat anders. Zij kiezen er niet voor om ingezet te worden voor dierondersteunde interventies. Ik vind dat je verplicht bent om ervoor te zorgen dat de sessies voor je hond leuk, uitdagend en comfortabel zijn. Als het goed is zouden de sessies niet alleen de cliënt en jouzelf iets moeten opleveren, maar ook de honden het gevoel moeten geven dat zij er iets extra's uithalen.

Om een sessie echt leuk en interessant te maken voor mijn hond denk ik ten eerste na over welke kwaliteiten deze hond heeft, zodat ik mijn hond zo effectief mogelijk kan inzetten en de hond zo min mogelijk begrensd of gecorrigeerd hoeft te worden in een sessie. Als tweede kijk ik naar wat mijn hond drijft of motiveert en hoe ik dat kan integreren in een sessie. Dit betekent dat wat er precies in sessies gebeurt niet alleen afhangt van de behoeften van de cliënt, maar ook van die van de hond. Hierdoor kan het verloop van een sessie per hond heel sterk verschillen.

Voor mij houdt dit in dat de training en begrenzing van de hond zoveel mogelijk buiten de sessie zullen moeten plaatsvinden, zodat het dier in de sessie echt zichzelf kan zijn. Je vraagt immers al heel wat van een hond wanneer hij op een vreemde locatie contact moet maken met een ander persoon en daar vervolgens ook nog iets mee moet doen of naar moet luisteren. Wanneer je de hond dan ook nog moet corrigeren of begrenzen, daalt het werkplezier al snel. Als er dan ook nog eens onverwachts iets spannends gebeurt zakt het werkplezier al snel tot een dusdanig laag niveau, dat je in mijn ogen het welzijn van de hond schaadt. Ik ben dan ook van mening dat, als je wilt dat een hond goede ervaringen behoudt aan het werk, je ervoor moet zorgen dat hij in zo'n sessie kan doen wat hij het allerleukste en fijnste vindt om te doen.

Zo gaat één van mijn honden het liefst strak tegen cliënten aan liggen om zo uitgebreid kriebels te ontvangen, terwijl mijn retriever een echte doener is die dol is op het uitvoeren van trucjes en opdrachten. Hier pas ik mijn sessies dan ook op aan. Ik ben me ervan bewust dat, door het uitvoeren van trucjes en opdrachten mijn retriever veel minder keuzevrijheid heeft om vrij te kunnen gaan en staan in een sessie. Tegelijkertijd merk ik dat zij op deze manier wel veel meer plezier beleeft in het werk.

Ondanks dat mijn honden helemaal zichzelf mogen zijn en alleen maar leuke dingen doen tijdens de sessies, zie ik dat dit werk echt wel belastend voor ze kan zijn. Ik vermoed dat de combinatie van nieuwe prikkels, focus op de cliënt, continu schakelen tussen mij, de cliënt en soms nog een extra therapeut in combinatie met een hoop enthousiasme samen leidt tot overprikkeling en vermoeidheid bij de hond. Ik gebruik voor de zekerheid regelmatig een activiteitenmeter, een sensor die de activiteit van de hond meet, om te kijken in hoeverre het gedrag van mijn honden verandert om zo te kunnen inschatten of het werk niet te belastend voor ze is.

Vanuit IAHAIO¹ is er een richtlijn over hoe vaak en hoelang je een hond per week mag inzetten voor dierondersteunde interventies. Maar ik weet niet goed waarop dit gebaseerd is. Ik mis soms de wetenschappelijke onderbouwing in dit vrij nieuwe werkveld. Ik zie namelijk een grote variatie in belastbaarheid bij mijn honden; de één kan ik maximaal twee keer een uurtje in de week inzetten en moet daarna echt een week bijkomen en de andere kan ik zonder problemen drie keer in de week twee uur inzetten.

Aan de andere kant is in een dierondersteunde interventie, heel plat gezegd, de hond niets anders dan een hulpmiddel om iemand te ondersteunen in zijn of haar traject. Ik zie wel eens dat honden worden ingezet puur omdat dat leuk is. Maar eigenlijk is er in mijn ogen niets mooiers dan een hond precies op dat moment van de behandeling in te zetten waar hij het verschil kan maken, waarna de cliënt weer verder zijn eigen pad kan volgen. Maar op het moment dat je een dier niet nodig hebt, dan moet je het vooral niet doen. We weten immers nog maar zo weinig over de impact van dit werk op onze honden.

¹ International Association of Human-Animal Interaction Organizations

2. Hoe leuk vindt de hond het werk?

In het verleden deed ik veel therapiesessies in verzorgingshuizen waar ik geregeld te maken kreeg met zwaar dementerende mensen.

Ik merk dat dit nog wel eens een vergeten doelgroep is in het therapiewerk met honden. In één van die verzorgingshuizen kom ik nu nog wel eens, omdat ik de mensen daar al heel lang ken en de activiteitenbegeleiding daar zo leuk is. Het betreft hier dan vaak huiskameractiviteiten waarbij men veel binnen zit, met name in de winter. Ik voer gesprekken met de mensen en één van mijn honden is dan aanwezig in de ruimte. Wanneer de mensen fysiek nog gezond genoeg zijn en de honden aangeven open te staan voor interactie, doe ik ook wel eens snuffelspelletjes of gooien we met een balletje. Maar over het algemeen merk ik dat vaak alleen al de aanwezigheid van de hond in de ruimte al genoeg is voor de mensen. Na een uur wissel ik mijn honden om, om te zorgen dat ze niet overprikkeld raken en na afloop ga ik met mijn honden wandelen in het nabijgelegen bos.

Eén van mijn honden, die inmiddels te oud geworden is voor dit werk, vond deze sessies altijd fantastisch! Tijdens de gesprekken ging ze bij de mensen op de bank zitten en liet zich uitgebreid kroelen. Helaas merk ik dat mijn andere honden dit werk in het verzorgingstehuis eigenlijk helemaal niet zo leuk vinden, ondanks het feit dat één van hen juist heel goed lijkt aan te voelen wie haar aandacht het meeste nodig heeft. Zo waren er een aantal cliënten met dementie die niet meer goed konden praten en vrijwel nooit bezoek kregen. Juist op deze mensen liep deze hond af en liet zich door hen aaien. Dit kleine gebaar van mijn hond had zo'n grote impact op deze mensen; voor hen was dit immers een van de weinige manieren waarop ze nog contact konden maken met anderen.

De meeste ouderen in de huiskamer zijn echter nog goed van geest en kunnen fysiek ook nog wat meer. Deze mensen probeerden vaak

actief contact te zoeken met mijn honden, bijvoorbeeld door ze te roepen of te aaien. En juist deze overweldigende aandacht vonden mijn honden niet zo fijn. Ik merkte dit doordat ze dan onder de tafel gingen staan, zodat niemand meer bij ze kan komen. Wanneer dit gebeurde in een sessie, liet ik de hond onder de tafel staan en ging ik zelf met de mensen in gesprek, door te vragen of ze ook wel eens situaties hadden meegemaakt waardoor ze de behoefte hadden om zich terug te trekken. Op deze manier probeerde ik wat begrip te creëren voor de situatie van de hond en tegelijkertijd de hond de mogelijkheid te geven om zich even terug te trekken als ze daar behoefte aan had.

Toen ik besepte dat mijn huidige twee honden deze huiskamersessies eigenlijk helemaal niet zo leuk vonden heb ik aangegeven dat ik dit werk eigenlijk niet meer wil doen. Naast het onder de tafel staan merkte ik namelijk dat mijn honden eigenlijk ook te energiek zijn voor dit soort sessies. Een groot deel van de mensen heeft vooral behoefte om te praten en vanwege de dementie worden verhalen steeds opnieuw herhaald. Ik heb dan een kleedje mee voor mijn hond om op te liggen, maar je ziet dat ze dat wachten eigenlijk maar saai vinden en wanneer ik dan na afloop met beide honden naar het bos ging om te wandelen merkte ik ook dat ze een stuk uitbundiger waren, wat een duidelijk signaal is dat ze niet helemaal zichzelf konden zijn tijdens de sessies.

Ik vind de gesprekken met deze doelgroep, oudere mensen, fantastisch. Ik zie hoe groot de impact van mijn honden is op mensen met dementie. Maar hoe leuk is het werkelijk voor deze honden om mee te gaan? Wat halen zij eruit? Ze hebben geen enkele moeite met de auto of vreemde locaties, maar daar in de woonkamer zitten of liggen en steeds aangeraakt worden door vreemde mensen dat lijken ze niet leuk te vinden en daar wringt het voor mij.

Ik vind dat het werk zowel de hond, de cliënt als de therapeut iets moet opleveren. Maar toen ik aangaf dat ik omwille van de honden dit werk niet meer wilde doen, kwam toch dat menselijke belang om de hoek kijken. Het verzorgingshuis kan niemand anders vinden om deze sessies te doen en dan krijg ik de vraag of ik niet misschien toch nog een keer wil helpen. Heel soms maak ik nog eens een uitzondering, maar ik kom er dan alleen nog in de zomer. We zitten dan lekker buiten in de tuin of maken een wandelingetje over het terrein. De honden kunnen dan lekker loslopen en hebben de ruimte om vrij te kiezen of ze mee willen doen of iets voor zichzelf willen doen in de tuin. Deze tuinsessies vinden ze heerlijk.

Je zou je natuurlijk kunnen afvragen hoe erg het voor de hond is om zo nu en dan iets te moeten doen waar hij geen zin in heeft. Maar dat is een glijdende en subjectieve schaal hé? Ik ben bang dat hoe vaker een hond in zo'n situatie komt, hoe minder duidelijk hij zal aangeven hoe hij zich voelt en wat hij juist wel leuk of niet leuk vindt. Hierdoor worden de sessies ongemerkt steeds belastender of zelfs negatief voor de hond, zonder dat de therapeut dit in de gaten heeft. Ook heeft dit natuurlijk direct invloed op de cliënt. Een hond die in volle overgave en uit eigen wil contact zoekt maakt veel meer indruk op de cliënt en zorgt voor een veel effectievere sessie dan een hond die er geen zin in heeft.

3. Een lieve sociale hond maakt nog geen AAI-hond

Sinds jaren geef ik les in hond-ondersteunde interventies. Over het algemeen zijn de honden van de cursisten die deze opleiding volgen sociale en vriendelijke dieren, maar wat mensen niet altijd beseffen is dat enkel deze eigenschappen niet genoeg zijn voor het werk in hond-ondersteunde interventies. In deze opleiding maak ik dan ook gebruik van de PADA test² (Personality Assessment of Domestic Animals). Dit is een internationaal initiatief, ontwikkeld door wetenschappers en mensen die actief zijn in het veld van dierondersteunde interventies. De PADA test is een persoonlijkheidstest voor honden en meet hoe geschikt de hond is om getraind te worden voor dierondersteunde interventies. Uit eigen ervaring weet ik inmiddels dat het vinden van een geschikte hond voor dit werk heel lastig is.

Zelf heb ik drie honden maar helaas zijn ze niet allemaal even geschikt voor dit werk. Het probleem is dat het soms heel moeilijk is om goed in te schatten hoe zwaar het werk voor een bepaalde hond is. Zo was ik in eerste instantie overtuigd dat ik mijn herder zou kunnen inzetten voor deze doeleinden. Het is een ontzettend leuke hond voor mijn gezin, hij luistert goed, ook zonder aangelijnd te zijn, hij is dol op aandacht, maakt contact met mensen en als ik hem meeneem naar het schoolplein gaat hij direct op zijn rug liggen zodat soms wel tien kinderen hem tegelijkertijd kunnen aaien. Maar toch zou hij direct zakken voor de PADA test, omdat hij tegelijkertijd ook sociaal heel onzeker kan zijn wanneer hij het moment en de situatie niet zelf uit kan kiezen. Wat mij opvalt bij de cursisten in de opleiding is dat ze niet altijd het onderscheid zien tussen een hond die op sociaal vlak zeker en stabiel is ten opzichte van een hond die wel heel sociaal is, maar tegelijkertijd ook heel onzeker en instabiel is.

² <https://www.pada-icofa.com/>

Als ik dit laatste type hond zou inzetten in dierondersteunde interventies zou hij niet alleen stress ervaren, maar ook de cliënt onvoldoende ondersteuning kunnen bieden. Een hond in een dierondersteunde interventie moet namelijk ook zelfverzekerd zijn. Het kan natuurlijk niet zo zijn dat de professional of cliënt de hond moet ondersteunen in een sessie.

Dit is echter een lastige situatie voor veel mensen die werkzaam zijn in dit vakgebied; zelf heb je een sterke motivatie om dit werk te doen, maar het mag niet ten koste gaan van het welzijn van de hond. Niet iedereen heeft meerdere honden of de mogelijkheid om met meerdere honden te werken. Welke keuze maak je dan? Stop je met het werk dat je zo graag doet? Neem je een nieuwe hond? En waar leg je precies de grens of een hond wel of niet geschikt is voor dierondersteunde interventies? Zelf heb ik gelukkig de mogelijkheid om drie honden te kunnen houden en gebruik ik mijn herder nu juist in de opleiding om cursisten het verschil te laten zien tussen een sociaal stabiele hond en een sociale instabiele hond.

Maar de wereld is niet zo zwart-wit. Er zijn heel veel verschillende vormen van dierondersteunde interventies en manieren waarop je een hond kan inzetten. Je ziet tegenwoordig bijvoorbeeld steeds vaker praktijken waar de honden de hele dag vrij rondlopen en waar ze zich echt thuis voelen. Wanneer ze dan ook nog de mogelijkheid hebben om de ruimte waar de dierondersteunde activiteit plaatsvindt uit te lopen, hebben ze echt vrije keuze en creëer je een soort huiskamereffect. Dit soort situaties zijn in mijn ogen dan ook niet wezenlijk anders dan wanneer je thuis een hond hebt en er iemand op visite komt. Maar dit soort situaties noem je eigenlijk niet meer echt dierondersteunde interventies.

Hier maak ik zelf wel echt onderscheid in. Zo heb ik cursisten waarvan de hond wel de PADA test zonder onderbreking kan doorlopen, maar toch zakken voor de PADA test, omdat ze bijvoorbeeld te onzeker zijn onder sociale druk of in onbekende omgevingen. Maar voor dit soort honden zie ik wel een mogelijkheid om ingezet te worden in zo'n 'vrije in- en uitloop praktijk' waar de hond zich thuis voelt. Maar wel alleen onder strikte voorwaarde dat er dan geen officiële sessie van gemaakt wordt en dat de professional of cliënt geen commando's of opdrachten geeft aan de hond.

Tussen aan het werk zijn met een cliënt of echt vrij kunnen gaan en staan waar je wilt als hond tijdens een dierondersteunde interventie bestaat in het werkveld nog een groot grijs gebied. Ik maak me daar wel eens zorgen om, het roept ook veel vragen op: wanneer ervaart een hond een dierondersteunde interventie als werk? Wanneer spreken we eigenlijk van belasting?

4. Contact tussen hond en cliënt

Tegenwoordig zie ik steeds vaker dat honden worden ingezet op scholen als leeshond. Kinderen lezen dan uit een boek voor aan de hond, terwijl de hond luistert zonder te oordelen. Het mooie hiervan is dat kinderen die moeite hebben met lezen, het voorlezen kunnen oefenen zonder bijkomstige schaamte of angst. Tijdens het voorlezen is de hond dicht bij het kind in de buurt. Maar ik zie ook wel eens dat de hond verplicht wordt door de begeleider om tegen het kind aan te liggen, het zogenaamde ‘contactliggen’. Ik begrijp wel dat dit contactliggen goed kan zijn voor het kind en kan bijdragen aan het zelfvertrouwen, maar wat doet dit met de hond? Sommige honden zullen dit heerlijk vinden, maar ik zie ook honden die duidelijk signalen afgeven dat ze dit helemaal niet fijn vinden. Ze kijken dan bijvoorbeeld weg of beginnen te hijgen.

Ik vind dat de hond de vrije keuze moet hebben om contact te zoeken met het kind op de manier die de hond wil. Het contactliggen mag in mijn ogen dan ook nooit een verplichting zijn.

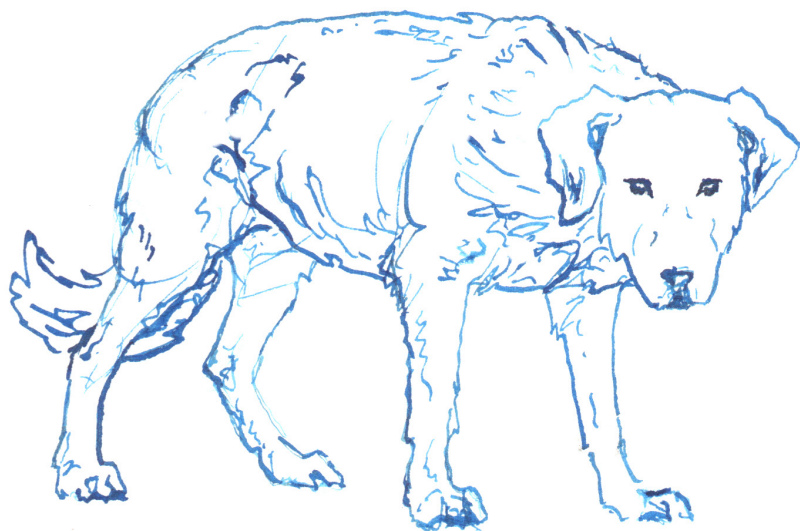
Een vergelijkbare situatie kwam ik tegen in mijn werk in het verzorgingshuis waar een hondje op het bed van een vrouw werd gelegd, zodat ze de hond kon aaien. Ik zag het hondje hijgen, trommelen met de staart en hij draaide zich enigszins van de vrouw af. Je zag aan alles dat hij het niet prettig vond, maar tegelijkertijd was hij zo goed getraind om te gehoorzamen dat hij het zich liet ondergaan.

Ik vind het belangrijk voor het welzijn van de hond dat hij zich goed voelt bij de interactie die hij heeft met de cliënt. Dit kan enkel door de hond de vrijheid te geven in het wel of niet contact maken en hoe dit contact ingevuld wordt, ongeacht het belang of de behoefte van een cliënt om fysiek contact met de hond te willen hebben. In het voorbeeld van de leeshond, is het ook heel goed mogelijk om de hond op enige afstand te houden en kan de hond op enige afstand ook goed helpen.

Daarnaast zijn er ook goede alternatieven die bewezen effectief zijn die je in plaats van of naast de hond kunt inzetten in een sessie. Denk bijvoorbeeld aan knuffeldieren of robotdieren. Daarnaast weet ik uit eigen ervaring dat, wanneer een hond niet uit zichzelf contact wil zoeken met een cliënt, daar misschien ook een minder voor de hand liggende reden voor kan zijn.

Zo werkte ik ooit met een cliënt met autisme die ik regelmatig ontmoette in de kliniek voor therapie. Op een dag werd ze door een familielid gebracht, maar onderweg waren ze verkeerd gereden waardoor ze enkele minuten te laat aankwamen. De vrouw was hierdoor flink overstuur en kwam hysterisch huilend de kliniek binnen waardoor ik op geen enkele manier contact met haar kon krijgen. Na een tijdje heb haar familielid gevraagd om weg te gaan en heb ik de vrouw in een stoel gezet met een kopje koffie in de hoop dat ze tot rust zou komen, maar ze bleef maar huilen. Tijdens een sessie zit ik normaal gesproken op enige afstand van mijn cliënt en in deze positie was ik dan ook deze sessie begonnen.

De hond waarmee ik in die tijd veel werkte was heel gevoelig en bleef aan het begin van de sessie strak naast me zitten. Dit verbaasde me omdat ze normaal gesproken altijd naar deze vrouw toe ging. Maar ik kon me voorstellen dat het misschien door de spanning van de intense huilbui kwam of doordat er op dat moment geen contact te maken was met deze vrouw. De vrouw bleef gedurende lange tijd huilen en daarom besloot ik om dichterbij haar te gaan zitten om te kijken of ik toch iets meer contact kon krijgen. Maar ook dit had geen effect. Toen ik haar nog dichterbij wilde benaderen en een troostende hand wilde uitsteken kwam de hond plotseling dichterbij. De hond plaatste zichzelf tussen mij en de cliënt in en bleef daar staan terwijl hij me strak bleef aankijken.

Ik was verbaasd want ik kende dit gedrag helemaal niet van hem, maar ik zag het ook als een duidelijk signaal. Bewust vergrootte ik de afstand weer tot de cliënt en ben naar mijn eigen stoel teruggegaan. Terwijl de hond met me meeliep vroeg ik me af wat er nu zojuist gebeurd was. Hij leek duidelijk aan te geven dat ik niet dichterbij de cliënt moest komen, maar waarom mocht ik dat niet? Maakte ik een verkeerde inschatting ten aanzien van de emoties die de cliënt liet zien? Ik besloot om de cliënt het volgende te vragen: “Ben je heel verdrietig of ben je heel erg boos?”. “Heel boos” antwoordde ze. Later aan het eind van de sessie, toen ze gekalmeerd was, vroeg ik haar wat ze gedaan zou hebben als ik dichterbij was gekomen en haar had aangeraakt op dat moment. Ze antwoordde: “Dan had ik je geslagen”.

Door dit voorval realiseerde ik me opnieuw dat honden niet alleen een toegevoegde waarde kunnen hebben voor de cliënt, maar ook voor mij als therapeut. Ik was er echt van overtuigd dat ze verdrietig was, maar mijn hond had de signalen van mijn cliënt veel beter gezien en aangevoeld. Ik heb hierdoor geleerd de signalen van mijn hond heel serieus te nemen; honden nemen zoveel scherper waar dan wij als mens. Wanneer de hond niet zelf naar een cliënt toegaat, is het voor ons als professional zo makkelijk om te denken “ik stuur hem wel even naar de cliënt toe”. Maar wat als de hond een goede reden heeft om niet naar de cliënt toe te willen? En wanneer ondermijnen we de kracht van de hond door de opdrachten die wij ze geven?

5. Fysiek contact

Iedereen heeft behoefte aan fysiek contact. Ik merk dan ook in mijn praktijk dat mensen graag mijn honden aanraken, aaien of knuffelen. Dit is in onze cultuur zo normaal geworden en we halen er als mens zoveel plezier uit, dat we het als vanzelfsprekend beschouwen dat de honden het ook fijn vinden. Maar is dit eigenlijk wel zo? Natuurlijk zijn er honden die aanrakingen heerlijk vinden, maar het valt me op dat het overgrote deel van de honden hier helemaal niet zo op zit te wachten. Ze lijken het min of meer toe te laten omdat ze geleerd hebben het te tolereren of misschien houden ze van de aandacht die erbij komt kijken. Of vinden ze het wel fijn wanneer de eigenaar of een bekende ze aait, maar niet door Jan en alleman op willekeurige momenten en locaties.

Dit vind ik soms best een lastig vraagstuk binnen dierondersteunde interventies met honden. Juist omdat honden zo makkelijk contact leggen met een cliënt en zich zo open en warm opstellen, zijn ze voor de cliënt een hele veilige haven om liefde en genegenheid te delen. En precies in dat stuk zit dan ook de kracht van de hond in mijn sessies. Maar hoe ga je om met dit spanningsveld tussen de behoeften van de hond en de behoefte van de cliënt die je wilt helpen?

Ik werkte ooit met een jong meisje dat in het dagelijks leven vast liep omdat ze heel moeilijk bij haar emoties kon komen. Wanneer ik in mijn gesprekken met haar aanstuurde op haar gevoel kon ze zich steeds iets meer openen wanneer ze contact maakte met mijn hond. Ze aaide dan zachtjes over zijn hoofd of krabbelde wat achter zijn oren. Mijn lieve hond stond het allemaal braaf toe en bleef contact met haar zoeken, maar ik kon zien dat hij het aanraken niet heel fijn vond. Wat doe je op zo'n moment? Het fysieke contact met mijn hond is van cruciaal belang voor de cliënt om bij haar gevoel te komen, maar hoe lang laat ik de hond dit ondergaan? Ik keek het even aan en toen de tranen langzaam over haar wangen stroomden leidde ik ongemerkt de aandacht van de hond af,

zodat hij wat verder bij haar vandaan kon gaan zitten. Dit lijkt misschien een heel onschuldig voorval, maar zo iets komt regelmatig vaak voor tijdens de sessies en heeft me echt aan het denken gezet.

Heel soms, wanneer een cliënt er klaar voor is of er voor openstaat, bied ik ook wel eens mijn eigen hand aan die ze dan vastpakken of aaien en verschuift de aandacht van mijn hond naar mij. Vaak werkt dit, maar dit kan niet bij iedereen en zeker niet in het begin van een sessie of sessiereeks. Hier is heel veel vertrouwen voor nodig tussen cliënt en therapeut.

Een aantal weken later was ik weer met hetzelfde meisje in gesprek en zaten we naast elkaar met mijn hond tussen ons in. Ze begon langzaam te huilen en voor het eerst probeerde ze woorden te geven aan wat ze van binnen voelde en sloeg haar armen om mijn hond heen in een krachtige omhelzing. Ik was zo ontzettend blij met deze doorbraak, maar intussen realiseerde ik me dat het meisje helemaal niet doorhad hoe stevig ze mijn hond vastgreep in al haar emoties. Ik zag zijn oogwit terwijl hij me onzeker aankeek en steun bij mij zocht. Ik wilde het magische moment niet verbreken en alles waar we naar toe gewerkt hadden kwijtraken, maar tegelijkertijd kon ik dit ook niet te lang laten duren.

Diep van binnen vind ik dat ik eigenlijk direct voor mijn hond had moeten opkomen en had moeten vragen of ze de hond alsjeblieft even wilde loslaten of iets minder hard zou willen vasthouden, maar op dat moment was ze zo ongelooflijk kwetsbaar dat ik bang was dat iedere vorm van commentaar of correctie het fragiele opgebouwde vertrouwen niet alleen tussen ons, maar ook in haarzelf kapot zou maken. Soms heb je maar één kans en moet je die met beide handen aangrijpen.

Ik heb de situatie één misschien twee minuten aangekeken en toen ze over het hoogtepunt van haar emoties heen was en wat makkelijker begon te praten heb ik haar een oefening laten doen, waarbij ze één hand op haar buik en de andere hand op haar hart moest leggen. Hierdoor moest ze de hond wel loslaten. Ik vind dit ontzettend moeilijke momenten, omdat dit aan de ene kant de hoogtepunten zijn in mijn werk met de cliënten, maar tegelijkertijd ook de dieptepunten zijn in mijn werk met mijn hond. Dit is natuurlijk een extreem voorbeeld en het komt niet regelmatig voor, maar het is bijna niet te voorkomen en als het gebeurt sta je voor een hele lastige keuze. Wanneer de cliënt mijn hond echt pijn doet of hij misschien zelfs zou gaan piepen zou ik zonder twijfelen ingrijpen. Los van het welzijn van de hond op dat moment, bestaat er natuurlijk ook het gevaar dat de hond in het vervolg geen contact meer wil maken met cliënten, omdat hij ze niet meer vertrouwt, of misschien zelfs de behandelkamer niet meer in wil.

Op basis van dit voorbeeld heb ik besloten om niet meer met bepaalde doelgroepen te werken. Voorheen werkte ik regelmatig op scholen voor bijzonder onderwijs met kinderen met zeer beperkte verstandelijke vermogens, die ook motorisch niet heel sterk waren. Mijn ervaring is dat deze kinderen veel vaker de neiging hebben om de hond op een onprettige manier vast te pakken of onbewust de hond soms pijn doen door te knijpen of aan de staart of oren te trekken. Het lastige daarbij is dat dit ook een doelgroep is die je minder goed op hun gedrag kan aanspreken. Je moet de cliënt kunnen uitleggen wat een hond is, dat je een hond geen pijn mag doen en welke handelingen pijnlijk zijn voor de hond. Wanneer de cliënt, omwille van mentale vermogens, het echt niet kan bevatten wordt therapie waarin de cliënt fysiek contact heeft met de hond heel lastig. Daar komt het motorische onvermogen ook om de hoek kijken. De meeste honden vinden aaien al niet heel erg fijn, maar wanneer dit gebeurt met bijvoorbeeld een spastische hand, door iemand die niet altijd beseft dat een hond een levend wezen is met gevoel, wordt het gelijk een heel stuk moeilijker.

Een hond moet zich immers veilig voelen tijdens een dierondersteunde interventie.

Ik word nog vaak gebeld door ouders of scholen, omdat honden zo'n mooi effect kunnen hebben op deze kinderen. Dat is ook zo, juist omdat deze kinderen cognitief niet sterk zijn, hebben ze veel aan zintuigelijke ervaringen. Maar ik weet niet of je daar een levend dier aan bloot moet stellen. Misschien kun je ze ook via andere zintuigen stimuleren met een belevenistafel met lichten, geluiden of knisperende dekentjes en hoeft het niet een levend dier te zijn? Ik zou in dit soort situaties liever voorwerpen inzetten dan dieren.

6. Match tussen hond en cliënt

Aan het begin van mijn carrière zou ik een traject ingaan met een jongeman. Hij had een autismespectrumstoornis en wilde graag met honden werken. Ik had mijn bordercollie meegenomen in de verwachting dat deze een goede match zou zijn voor deze man, maar niets bleek minder waar. De man gruwelde van mijn hondje en wilde absoluut niet met hem werken. Hij vond de vacht van de hond niet goed aanvoelen als hij hem aanraakte; volgens de man voelde de vacht van mijn hond aan als zijn eigen haar en kennelijk had hij een hekel aan het gevoel van zijn eigen haar. Daarnaast was het volgens hem geen 'echte hond'. Net als de kleine terriër van zijn moeder, die in zijn ogen geen echte hond was. Volgens hem was mijn bordercollie met een schofthoogte van 45 centimeter echt te klein; voor hem telde een hond pas als een hond het formaat van een labrador had.

Deze cliënt en ik zouden een traject ingaan van tien sessies met opdrachten en een bepaalde opbouw waarbij iedere keer de hond ingezet zou worden. Maar dat was natuurlijk onmogelijk om met deze hond te doen. Maar hoe moest het dan verder? In hoeverre kun je een cliënt verplichten om met een bepaalde hond te werken? Wat doet dat met de effectiviteit van je sessies? We hebben het bij dierondersteunde interventies vaak over de klik die een hond met de cliënt moet hebben, maar de cliënt moet natuurlijk ook bij de hond passen. Ik besloot die eerste sessie maar door te laten gaan zonder opdrachten met de hond.

In de dagen erna heb ik nog overwogen om uit te zoeken waarom de man op deze manier over honden dacht en of ik hier iets mee moest doen. Maar ik was aan deze man gekoppeld om hem bepaalde vaardigheden te leren en niet om uit te zoeken waarom hij van mijn hond gruwelde. Gelukkig had ik meerdere honden die ik kon inzetten en heb ik de keer er op een herdershond meegenomen.

Deze was volgens de man “wel een echte hond” en vanaf dat moment heb ik een heel leuk traject met deze jonge man doorlopen. Maar wat als ik niet de mogelijkheid had gehad om een andere hond in te zetten? Ga je het dan toch proberen met de hond waar de cliënt van gruwelt of stuur je hem dan door naar een collega?

Deze casus gaf mij het inzicht dat het belangrijk is om verschillende typen honden beschikbaar te hebben, ik bedoel dan ook echt verschillende rassen, om in te kunnen spelen op de voorkeuren van de diverse cliënten die je tegenkomt. Want de effectiviteit van de hond in een therapiesessie wordt ook bepaald door de verbinding die de cliënt voelt met de hond. Zo heb ik gemerkt dat naast formaat ook vachttype een rol speelt als je werkt met cliënten met autisme en/ of cliënten die hoogsensitief zijn. Zo heeft mijn spaniël een zijdezacht hoofdje en mijn basset hound oortjes die je wilt blijven aaien. Om nog meer diversiteit aan te kunnen bieden werk ik ook nog met een hond met krulhaar.

Ik merk in het werk dat het van toegevoegde waarde is om verschillende honden te hebben en rekening te houden met voorkeuren van de cliënt. Daarnaast zie ik, zeker in lange trajecten, dat het cliënten soms ook goed doet om eens met een andere hond te werken. Zo zijn sommige honden heel bereidwillig en goed te trainen. Dat is aan de ene kant natuurlijk heel fijn maar voor sommige cliënten wordt het dan op den duur te makkelijk waardoor ze de therapeutische doelen niet meer behalen.

Het is dan goed als je een hond kunt inzetten die voor de client een grotere uitdaging is. Maar waar haal je deze brede diversiteit van goed inzetbare honden vandaan voor je sessies? En hoe kun je dit financieel en praktisch haalbaar houden?

7. Veiligheid van de hond

Jaren geleden werkte ik met een autistische puber waar ik al maandenlang met mijn hond naartoe ging. Ik had een fijn contact met deze jongen en over het algemeen genomen was hij altijd blij en vrolijk tijdens onze sessies. Op een dag kwam ik met mijn hond binnen en vroeg aan de begeleiding hoe het die dag met de jongen ging. Plotseling, uit het niets, stormde de jongen op me af en greep me bij de keel. Gelukkig kon de begeleider direct via zijn pieper, extra hulp inschakelen en liep het daardoor met een sisser af.

Ik ben zo ongelooflijk blij en dankbaar dat mijn hond een uitermate stabiel karakter heeft en zodanig goed op mij reageert dat ik haar tijdens dit voorval direct van me weg heb kunnen sturen, zodat ze in veiligheid gebracht werd. Mijn hond aarzelde geen seconde en is vijf meter verderop op de grond gaan liggen, wachtend tot de situatie voorbij was.

Deze situatie heeft veel indruk op me gemaakt en me nog lang aan het denken gezet. Dit keer had de cliënt het op mij gemunt, maar wat als iemand ooit mijn hond wat aandoet? Hoe kan ik te allen tijde de veiligheid van mijn hond garanderen in mijn sessies?

Ondanks dat alles goed was afgelopen heb ik de week erna veel angst ervaren. Angst dat het je misschien nog een keer overkomt; dit werk kan heel onvoorspelbaar zijn. Vooraf doe ik altijd een intakegesprek om te kijken of er een match is tussen mij, mijn hond en de cliënt, om dit soort dingen te voorkomen. Maar dit was wel een heel unieke situatie. Omdat ik niet begreep hoe dit had kunnen gebeuren, heb ik tot op de bodem uitgezocht wat de aanleiding was voor de woedeaanval van deze jongen. Uiteindelijk bleek dat iemand de dag ervoor vergeten was om hem zijn medicatie te geven; dit was vervolgens niet doorgegeven aan de dienstdoende dagbesteding. Hierdoor gedroeg hij zich heel anders dan we van hem gewend waren en had niemand dit zien aankomen.

Dit voorval blijft me nog steeds erg bij; ik vind het mede hierom ontzettend belangrijk dat honden uitermate goed getraind worden en gehoorzaam kunnen zijn wanneer ze in sessies worden ingezet. Ik zie om me heen dat veel collega's dit niet zo belangrijk lijken te vinden. Sterker nog, soms zijn ze zelfs bang dat een dergelijke mate van training de mogelijke interacties tussen hond en cliënt te veel beïnvloedt, doordat de hond te veel bezig zou zijn met de professional en niet meer voldoende oog heeft voor de cliënt. Of dat wanneer de hond opdrachten krijgt om uit te voeren tijdens een sessie, het gevaar bestaat dat de hond zijn grenzen niet meer kan aangeven. Maar wat nou als de cliënt niet mij maar mijn hond zou hebben aangevallen? Dan is het wegsturen van de hond heel belangrijk, ook ten aanzien van de veiligheid van de cliënt: je wilt niet dat jouw hond in een dergelijke situatie de cliënt of de aanwezige begeleiding aanvalt in een poging om zijn eigenaar te beschermen. Een goed getrainde hond is in mijn ogen dan ook van essentieel belang in dit werk.

8. Gehoorzaamheid

In mijn werk met honden binnen dierondersteunde interventies functioneer ik altijd in de diamant; een vierhoek-verhouding. Dit houdt in dat ik met mijn hond naast een therapeut werk, maar niet zelf als therapeut werkzaam ben. Op deze manier hebben mijn hond en ik een ondersteunende rol ten aanzien van de zorgprofessional; deze kan zich dan richten op de begeleiding van de cliënt. Dit is een bewuste keuze, omdat ik me ondanks mijn coachopleiding toch meer een hondengedragdeskundige ben. Doordat ik op deze manier werk, kom ik met mijn hond regelmatig op heel verschillende locaties.

Wanneer een therapiesessie plaatsvindt in een instelling of ziekenhuis, kom ik op weg naar de sessieruimte in het gebouw vaak veel onbekende mensen tegen. Zij reageren soms heel emotioneel of ongeremd op mijn hond en in sommige gevallen zijn ze zelfs bang voor mijn hond.

Op dit soort momenten vind ik het heel belangrijk dat de hond die ik meeneem goed getraind is; bij me blijft en niet uit eigen initiatief contact maakt met mensen. Ik heb wel eens meegemaakt dat een hond op weg naar een sessie uit enthousiasme een wildvreemde op de gang begroette en zelfs bijna op schoot sprong. De man in kwestie schrok zo hevig dat hij de hond een harde duw gaf, waarvan de hond vervolgens schrok en onzeker werd. Ik ben van mening dat wanneer je een hond in dit soort situaties te veel vrijheid geeft, dit niet alleen de veiligheid van de hond in gevaar brengt, maar ook de effectiviteit van de sessie waar je naar op weg bent negatief kan beïnvloeden, omdat het de hond wantrouwiger kan maken voor de sessie. Nog los van wat deze aanvaring met de man in de hal doet.

Iets vergelijkbaars zie ik ook wel eens gebeuren tijdens een therapiesessie; zeker wanneer er gewerkt wordt met een nieuwe cliënt. Eigenlijk is het belangrijk dat je eerst de cliënt leert kennen en vaststelt of deze klaar is om contact te maken met de hond, voordat je de hond rustig introduceert. De cliënt kan bijvoorbeeld een beetje bang zijn voor honden of heeft misschien net een slechte dag achter de rug met te veel prikkels. Het helpt dan enorm als de hond bij binnenkomst bijvoorbeeld even rustig op een kleedje kan liggen.

Ik vind dan ook eigenlijk dat je alleen goed getrainde en gehoorzame honden zou mogen inzetten in dierondersteunde interventies en dat je als therapeut of hondenbegeleider heel bewust moet omgaan met wanneer en hoeveel vrijheid je de hond geeft zowel tijdens als op weg naar een sessie.

9. Hechtingsproblematiek

Zoals waarschijnlijk bij iedereen die met zijn hond actief is in dit werkveld staat ook bij mij in het werk het welzijn van mijn honden centraal. Maar heel eerlijk gezegd merk ik dat dit bij de ene doelgroep waar ik mee werk makkelijker te realiseren is dan bij de andere.

Zo gaf ik vroeger met mijn hond wel eens sociale vaardigheid op scholen. Dit was superleuk en leerzaam, maar tegelijkertijd ook heel intensief voor mijn hond omdat je met een hele klas tegelijk werkt. Bij aanvang van zo'n les moest ik dan ook heel duidelijk regels stellen, bijvoorbeeld dat ze bij binnenkomst van de hond, de hond met rust moesten laten. Ik was tijdens deze lessen constant aan het zorgen voor de hond, door de leerlingen te begrenzen. En ondanks dat deze lessen vrij pittig waren, zowel voor mijn hond als voor mij, was het voor mij wel heel makkelijk om in zulke situaties echt volledig voor mijn hond op te komen en hem op nummer één te zetten. Dat lukte goed omdat zo'n klas over het algemeen bestaat uit goed aan te spreken kinderen, maar ook omdat ik geen diepgaande emotionele binding met de kinderen hoefde aan te gaan.

Toch heb ik uiteindelijk besloten dit soort groepssessies niet meer te doen. Ik heb nog wel honden die in zo'n klas zouden kunnen functioneren, maar ik vind de impact van zo'n grote groep op de hond eigenlijk toch te heftig.

Tegenwoordig werk ik dan ook met name in één op één situaties met een cliënt. Deze sessies zijn rustiger, maar tegelijkertijd ook vaak veel gecompliceerder. Hierdoor is het soms moeilijker om het welzijn van de hond de hoogste prioriteit te geven. Zo werk ik met name met kinderen die door een zwaar trauma of hechtingsproblematiek vrijwel overal uitbehandeld zijn en niet meer naar school kunnen, doordat ze bijvoorbeeld agressief of grensoverschrijdend gedrag vertonen.

Hierdoor heb ik in mijn sessies ook regelmatig te maken met agressie. Wanneer zo'n situatie zich dreigt voor te doen haal ik direct mijn hond uit de situatie door hem ofwel in een bench te zetten of hem in sommige gevallen buiten de kamer te laten. Dit werkt over het algemeen vrij goed bij pubers, omdat ik hen kan aanspreken op het gedrag wat ze vertonen en ze ook kan uitleggen waarom de hond weggaat en we even samen verder gaan.

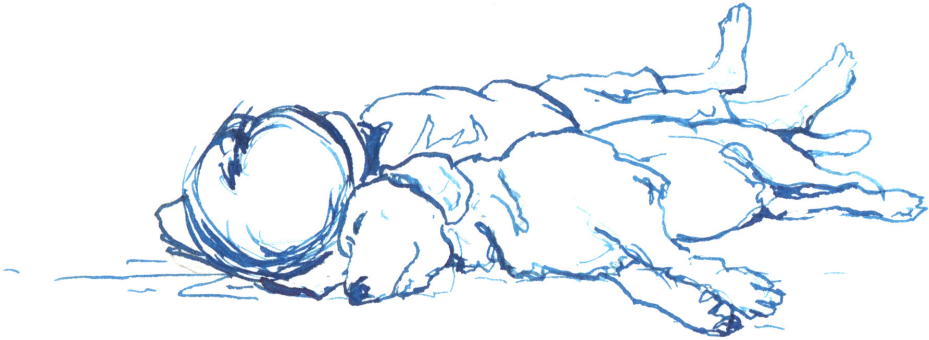
Maar wanneer je te maken hebt met een peuter of kleuter met zware hechtingsproblematiek, die de hond echt als grote vriend is gaan zien, ligt dit veel gecompliceerder. Je straft dan namelijk het kind voor zijn gedrag, terwijl dat juist hetgeen is wat je absoluut niet moet doen bij hechtingsproblematiek. Deze kinderen zijn namelijk continu op zoek naar de grenzen om te testen of je ze zult afwijzen. Wanneer je ze in zo'n geval dan straf geeft, door bijvoorbeeld de hond weg te halen, wordt het hechtingsprobleem alleen maar groter. De kunst in zo'n situatie is om neutraal te blijven; voor mezelf lukt dat prima, maar mijn hond kan ik natuurlijk niet blootstellen aan de woede-uitbarstingen van een kind. Ik vind dit hele moeilijke situaties. Ik weet dat een hond deze kinderen echt kan helpen, maar waar leg je de grens?

Ik kwam ooit in contact met een kleuter met een zwaar geboortetrauma wat zich uitte in een zware vorm van autisme. Hierdoor functioneerde hij niet goed in de klas en beet en krabde hij andere kinderen. Dit gedrag maakt het heel lastig om in een sessie continu zowel het jongetje als de hond in de gaten te houden of aan te sturen. Omdat dit jongetje ontzettend lieve en zorgzame ouders heeft die bereid waren om altijd aanwezig te zijn tijdens de therapiesessies was het mogelijk om dit traject toch te doorlopen.

In de eerste sessies kon dit jongetje nog geen vijf minuten contact hebben met mijn hond, zonder overprikkeld te raken. Hij vond mijn hond echt superleuk, maar juist daardoor schoot hij door in zijn emoties waardoor hij iemand wilde grijpen, knijpen of op een andere manier pijn wilde doen. Hij leek op zo'n moment niet helemaal bewust te zijn van wat hij deed en zijn agressie was niet specifiek op de hond gericht, maar kon hij bijvoorbeeld ook richting de moeder uiten.

In deze sessies had ik voor de zekerheid mijn hond altijd aan de lijn; ook met het oog op het jongetje omdat ik moest voorkomen dat hij niet te veel prikkels zou krijgen. In hele kleine stapjes heb ik het contact met de hond steeds verder uitgebouwd door steeds wanneer het jongetje zichzelf dreigde te verliezen te zeggen: "De hond nu moet even rusten". Ik zette mijn hond dan in één van de benches in de kamer of soms zelfs even buiten de kamer en probeerde het zo te integreren dat het jongetje ook even kon rusten, door te tekenen of iets anders voor zichzelf te doen. Om overprikkeling zo veel mogelijk te voorkomen maakte ik hier vanaf het begin een vaste structuur van door elke vijf minuten voor beiden zo'n rustpauze in te lassen.

Uiteindelijk werd dit een vast patroon en voelde de jongen zo'n sterke band met mijn hond dat hij op een gegeven moment opstond van zijn bankje en heel stilletjes in de bench ging liggen naast de bench waar mijn hond in lag.

Naarmate de sessies vorderde, kwamen de woedeaanvallen steeds minder vaak voor en werden ze minder heftig. Hij kon dan nog wel eens een bal net iets te hard richting mijn hond rollen, waarbij ik dan mezelf fysiek voor de hond opstelde en aangaf dat de hond weer wat moe was en even niet wilde spelen. Op die manier kon ik er een draai aangeven, zonder dat ik de jongen de schuld gaf dat hij mijn hond pijn zou willen doen. Uiteindelijk kon mijn hond los in de ruimte met de jongen spelen en kon ik zelfs een tweede hondje toevoegen aan de sessies.

Wat me opviel tijdens deze sessies is dat de band die tussen de jongen en mijn honden ontstond, ook echt oprecht wederzijds werd. Mijn honden waren dolblij om hem te zien en vonden het fantastisch om met hem te spelen. Ook werden ze steeds beter in het inschatten van zijn emoties. Wanneer ze aanvoelden dat hij richting overprikkeling ging liepen ze bij de jongen weg en probeerden ze ofwel steun bij mij te halen of liepen ze naar de moeder toe om door haar gekroeld te worden.

In totaal heeft dit hele proces twee jaar geduurd. De jongen gaat inmiddels zelfs weer naar school. Achteraf was dit een echt succesverhaal en zie ik de impact die een hond kan hebben op een mensenleven.

Maar ondanks dat alles goed heeft uitgepakt, zowel voor de jongen als voor mijn honden, zit ik toch nog altijd met de veiligheid van mijn honden in mijn maag. Ik denk dat er geen betere therapie is voor hechtingsproblematiek dan therapie met dieren, maar in hoeverre mag je je hond hier aan blootstellen? Hoeveel risico mag je nemen?

10. Een cliënt onder invloed

Als professional ben ik lid van de Vereniging Aanbieders Dier en Zorg.³ Deze brancheorganisatie verbindt de sector dierondersteunde interventies en behartigt de belangen van dier, cliënt én aanbieder, iets wat ik heel belangrijk vind. De vereniging draagt bij aan professionalisering van het werkveld en heeft dierspecifieke welzijnsprotocollen vastgesteld; leden onderschrijven een overkoepelende gedragscode. Het is goed dat dergelijke protocollen en een gedragscode zijn opgesteld, maar ik moet bekennen dat die in een specifiek geval bij mij tot een dilemma geleid heeft.

Het gaat om één van mijn cliënten die ik nu al ruim zeven jaar begeleid. Vanaf het begin dat ik hem leerde kennen heeft deze cliënt te kampen met verslavingen aan diverse middelen. Sinds ruim twee jaar is hij aan het afkicken van een van zijn zwaarste verslavingen en wanneer ik hem zie is hij vrijwel altijd ergens van onder invloed. Volgens de branchevereniging mag je niet werken met mensen die onder invloed zijn. Dat snap ik heel goed, gezien de veiligheid voor de hond. Maar deze jongeman is ontzettend lief voor dieren en zo goed met honden.

Hij kent mijn spaniël al vanaf dat ik hem als pup had. Ze zijn gek op elkaar. Een therapiesessie kan dan ook pas van start gaan als hij eerst uitgebreid de spaniël geknuffeld heeft en vervolgens gaat hij de deur niet uit voordat hij deze hond weer een afscheidsknuffel gegeven heeft. Ook op mijn andere honden is mijn cliënt dol. De zachtheid waarmee hij die honden benadert is fantastisch om te zien.

³ <https://verenigingaanbiedersdierenzorg.nl/>

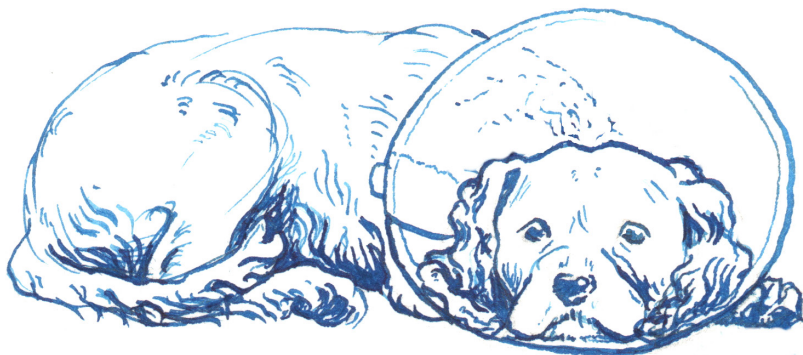

Hij is echter wel altijd zwaar onder invloed. Tijdens een sessie gebeurt het wel eens dat ik bijvoorbeeld een verkeerd woord gebruik waardoor hij zeer geïrriteerd raakt. Maar mijn hond reageert totaal niet op zijn woede-uitbarstingen. Ik vermoed dan ook dat mijn hond echt aanvoelt dat het veilig is voor hem én voor mij. Ik ben ervan overtuigd dat deze cliënt ons nooit iets zal aan doen en ik wil dan ook graag met hem blijven werken, ondanks dat er inmiddels een protocol van de vereniging is dat aangeeft dat het niet mag. Ik snap heel goed dat dat protocol er is. Het is echt een goede richtlijn, maar in dit geval heb ik mijn afweging gemaakt die ik kan verantwoorden richting mijzelf, mijn honden en mijn cliënt.

11. Een zieke hond

Ik heb drie honden die ik kan inzetten voor coach- en therapie sessies. Omdat het werk vrij belastend is voor mijn honden zet ik een hond maximaal twee dagen in de week in. Op zo'n dag wordt de hond niet vaker dan twee een uur keer ingezet met minimaal een uur pauze ertussen. Met dit schema kan ik goed uit de voeten; ik kan voldoende uren draaien om de cliënten in hun traject te begeleiden en de honden krijgen voldoende rust.

Maar wat als één van mijn honden ziek wordt? Dan zit ik echt met een probleem. Ik kan dat incidenteel wel oplossen door een hond een keer vaker in zetten en de inhoud van de sessies daarop aan te passen. We gaan dan bijvoorbeeld met een cliënt wandelen, zodat het voor de hond die extra wordt ingezet minder belastend is.

Maar hoe vaak of voor hoelang kun je zulke uitzonderingen maken? Ik wil mijn gezonde honden niet overbelasten. Zo loop ik nu tegen het probleem aan dat één van mijn honden ziek is, waardoor hij met vervroegd pensioen moet, maar zijn vervanger nog moet worden opgeleid. Voor het welzijn van mijn honden heb ik er nu voor gekozen om minder sessies uit te voeren. Het welzijn van mijn honden is immers net zo belangrijk als het welzijn van de cliënt. Daarnaast vraagt een hond niet om ingezet te worden; dat is iets wat wij als eigenaar voor ze besluiten.

Toch is hierin keuzes maken heel moeilijk; er moet wel brood op de plank komen en cliënten hebben behoefte aan continuïteit in de sessies. Zo werk ik geregeld met suïcidale mensen en je kan in zo'n traject niet zomaar zeggen: "Sorry, de hond is ziek, dus de komende drie weken heb je geen therapie."

Om dit voor te zijn en juist omdat ik maar drie honden heb, die niet altijd allen inzetbaar zijn en ook niet voor alle cliënttypen geschikt zijn, heb ik al jaren geleden ervoor gekozen om ook met andermans honden te werken. Maar wat als je deze mogelijkheid niet hebt of als deze honden niet beschikbaar zijn? Een ziek dier is beroepsmatig dus altijd een probleem, want om het welzijn van de hond te waarborgen mag je volgens de richtlijnen alleen gezonde honden inzetten in dierondersteunde interventies. In theorie is dit natuurlijk heel logisch, maar waar ligt in de praktijk precies de grens tussen gezond en ziek? Denk bijvoorbeeld aan een hond op leeftijd, een hond met beginnende staar of met een wondje aan zijn staart. Hoe maak je de juiste afweging of een hond nog inzetbaar is en voor welk type werk?

12. Motiveren met voedsel

Eén van de honden die ik inzet in mijn werk is mijn negenjarige retriever. Vanwege haar leeftijd zet ik haar steeds minder in en hou ik extra rekening met haar wat betreft het type werk. Op een gegeven moment zal ze met pensioen gaan en op deze manier bouwen we het langzaam af. Nu ze ouder wordt merk ik aan haar dat ze wat kritischer lijkt te worden met welke kinderen ze wel of niet wil werken. Zo begeleidde ik laatst een tiener waar na een aantal sessies mijn hond plotseling geen interesse meer leek te hebben in deze jongen. Zo ging ze steeds op zoek naar afleiding, snuffelde op de grond en zocht vooral heel weinig contact met hem. Sessies die binnen gehouden werden gingen nog redelijk goed, maar met name tijdens de buitensessies leek ze heel erg afgeleid. Wanneer de jongen haar vroeg om mee te lopen, bleef ze steeds wat langer snuffelen en bleef ze uitgebreid haar eigen ding doen terwijl ze de jongen leek te negeren.

Toen dit steeds vaker gebeurde begon ik me af te vragen of ze het eigenlijk nog wel leuk vond om met deze jongen te werken. Ik ben dan ook van mening dat een sessie niet alleen iets moet opleveren voor de cliënt, maar dat ook de hond er plezier aan moet beleven. Wat is dan wijsheid? Inmiddels zaten we al halverwege het traject en ondanks de vooruitgang die we hadden geboekt, had de jongen de sessies nog wel nodig.

Mijn andere twee honden waar ik mee werk waren beiden echt te sterk voor deze jongen, die ook op motorisch vlak niet heel handig was. Als laatste optie had ik nog een beagle, maar die kon nog wel eens wat luidruchtig zijn en ik was dan ook bang dat de jongen daar overprikkeld van zou raken.

Ik besloot uiteindelijk om toch door te gaan op het pad wat ik ingeslagen was met mijn retriever, maar ik wilde ervoor zorgen dat het leuker voor haar zou zijn door in plaats van de normale beloning iets in te zetten wat ze nog lekkerder vond.

Ik vertelde de jongen dat elke keer als ze naar hem keek, contact met hem maakte of een opdracht deed, hij een heel klein beetje smeerkaas aan haar mocht geven. Mijn retriever vond de smeerkaas echt het einde en zo kreeg ze weer plezier in het werk. Voor de jongen leek het geen verschil te maken; hij had waarschijnlijk niet eens door dat haar enthousiasme voor hem nu kwam door de smeerkaas. Op deze manier hebben we het traject goed kunnen afronden.

Toch zat ik ermee dat mijn retriever niet langer intrinsiek gemotiveerd leek. Aan de andere kant vroeg ik me af hoe erg het eigenlijk is als je je hond met wat lekkers ‘overhaalt’ om mee te doen in een sessie. Uiteindelijk heb ik de beslissing gemaakt dat ik dit soort trajecten niet meer met haar ga starten en ik haar alleen nog maar inzet als ik echt een duidelijke klik zie van haar kant. Want hoe effectief kun je een hond nog inzetten wanneer ze vooral gefocust is op het verkrijgen van een voerbeloning in plaats van de communicatie en interactie met de cliënt? Krijgt een hond dan nog mee wat er echt speelt bij de cliënt op dat moment?

13. Geschikt voor een hulphond?

In mijn werk binnen dierondersteunde interventies kom ik een hele grote verscheidenheid aan cliënten tegen die echt gebaat zijn bij de ondersteuning van een hond. Maar soms vraag ik me wel eens af, welk mentaal en fysiek niveau iemand eigenlijk minimaal zou moeten bezitten om in aanmerking te komen voor een hulphond.

Zo begeleidde ik al maanden een meisje dat naast mentale- ook motorische beperkingen had. Omdat ze zo gebaat was bij de dierondersteunde sessies met mijn hond vroegen de ouders zich na verloop van tijd af of een hulphond misschien geschikt zou zijn voor haar en het gezin. Ondanks het feit dat hulphonden officieel niet binnen dierondersteunde interventies vallen wilde ik wel met de ouders meekijken wat in mijn ogen eventueel mogelijk zou zijn. Ik kende het meisje en dit gezin immers al redelijk goed en besloot om te kijken hoe zelfstandig ze met mijn hond zou kunnen omgaan. Ik merkte aan alles dat dit een hele sterke wens was vanuit de ouders en ik zag ook zeker de meerwaarde van een hulphond voor hun dochter.

Tegelijkertijd had ik ook mijn twijfels of dit wel zo goed zou uitpakken voor de toekomstige hulphond: ik merkte namelijk dat de sessies met dit meisje mijn hond ontzettend veel energie kostten. Dit kwam onder andere doordat dit meisje weinig controle had over haar motoriek, waardoor ze slingerde tijdens het lopen. Dit maakte het voor mijn hond heel lastig om met haar te wandelen, omdat ze steeds moest uitwijken voor het meisje en ze haar signalen niet goed kon lezen. Het meisje kon hier natuurlijk niks aan doen, maar mijn hond leek zich continu af te vragen: “Wat wil je nou? Wil je dat ik naar rechts of naar links ga?”.

Om dit in goede banen te leiden heb ik geprobeerd om haar te laten focussen op een punt recht voor haar, om te kijken of ze dan wat rechter zou gaan lopen. Daarnaast hebben we gewerkt aan de lijnvoering:

ik vroeg me af of ze kon leren om met een lossere lijn met mijn hond te wandelen zonder dat één van beiden aan de lijn zou trekken.

Gedurende de tijd ging dit wel steeds iets beter, maar het bleef een moeizaam proces. Logisch, want het is immers geen onwil vanuit het meisje, maar echt een motorische beperking. Daarnaast bleek ook haar autisme invloed te hebben op de manier waarop ze met mijn hond omging.

Zo liepen we een keer naar een speelveldje waar twee Franse bulldogs uitgebreid aan het spelen waren. Mijn hond heeft echter een hekel aan deze honden dus ik zei: “We gaan het veld niet op, maar lopen er wel even omheen.” Het meisje was echter vastbesloten om het veld op te gaan - dit was tenslotte wat we hadden bedacht dus hield ze zich aan deze opdracht vast. Maar hier zit wel een dilemma voor het welzijn van de hond; elke hond heeft wel bepaalde dingen die ze echt niet fijn vindt en waar je je handelen op moet kunnen aanpassen. Maar juist dat stukje was voor dit meisje, vanuit haar autisme, ontzettend lastig. Zo viel het me op dat zij best goed was in het herkennen van signalen die mijn hond gaf, maar dat het haar niet lukte om er vervolgens actie op te ondernemen door haar handelen op de hond aan te passen.

De combinatie van een sterke mate van autisme en motorische uitdagingen maakten dat ik zeer sterke twijfels had of een hulphond een goed leven zou hebben in dit gezin. Omdat het meisje niet op de hoogte was dat de insteek van deze laatste sessies was om te kijken of een hulphond bij haar zou passen, heb ik een keer afzonderlijk met haar ouders afgesproken. Ik heb gevraagd wat hun verwachtingen waren van een hulphond. Hun dochter heeft namelijk zoveel begeleiding nodig in haar contact en handelingen met de hond, dat er altijd een vorm van begeleiding nodig zal zijn. Een hulphond zou dit meisje niet zelfstandiger maken; ook met hulphond zou ze bijvoorbeeld nog steeds niet zelfstandig met de bus kunnen reizen.

Ze zouden dan ook echt op zoek moeten gaan naar de balans tussen het welzijn van de hond en hoe de hond zou worden ingezet voor de behoeften van hun dochter.

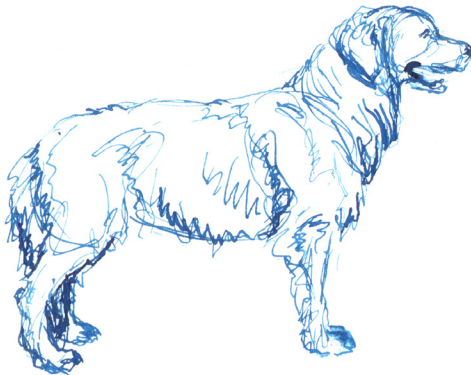
Daarnaast heb ik de ouders op het hart gedrukt, dat een puppy in deze situatie een absolute ‘no go’ is. Mochten ze toch besluiten tot het aanschaffen van een hond, dan moet het een hele stabiele, sterke en stevige hond zijn die al veel ervaring heeft in dit werk.

Ik vond dit een hele lastige situatie, omdat ik zo goed begreep waarom de ouders graag een hond voor hun dochter zouden willen, maar aan de andere kant, een hond – een hulphond of therapiehond - is niet alleen een hulpmiddel. Een hond is bovenal een dier met een intrinsieke waarde, emoties en behoeften, en ik vind dat het belang van de hond niet ondergeschikt mag zijn aan het belang van de cliënt.

Nawoord

Met deze verhalenbundel willen we aandacht geven aan het ethische aspect van het inzetten van honden in dierondersteunde interventies. We hopen dan ook dat de verhalen je aan het denken hebben gezet en zullen leiden tot mooie gesprekken met vernieuwde inzichten.

Een vraag die centraal staat in de meeste verhalen is; hoe ervaart de hond de situatie? Het herkennen en goed interpreteren van de signalen van de hond is dan ook essentieel om goede ethische afwegingen te kunnen maken. De resultaten uit het onderzoeksproject “Welzijn van honden bij dierondersteunde interventies”, waar deze bundel een onderdeel van is, kunnen je helpen in het begrijpen van de signalen die je hond afgeeft tijdens het werk en het inschatten van de belasting van het werk op de hond. Meer informatie over dit onderzoek is te vinden op de website van het lectoraat Human-Animal Interactions.⁴

⁴ www.aereshogeschool.nl/onderzoek/lectoraten/human-animal-interactions

Dankwoord

Dank aan de professionals uit het werkveld die hebben deelgenomen aan de interviews, Myrthe van der Meer voor de tekeningen, Ruth Slob voor de redactie, Regieorgaan SIA, onderdeel van de Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek (NWO), alle consortiumpartijen, collega's en studenten die het onderzoek "Welzijn van honden bij dierondersteunde interventies" mogelijk hebben gemaakt.

